

Дёмина О. С. Политическая культура как ценностно-нормативная система современного украинского общества

Политическая культура рассматривается как ценностно-нормативная система общества. Раскрывается содержание политических ценностей через их роль в жизни общества. Установлена связь политических ценностей с политической культурой общества.

Ключевые слова: ценности, политические ценности, политическая культура, политическая элита, национальная идея.

Demina O. Political culture as a value-normative system of modern Ukrainian society

Political culture is seen as a value-normative system of society. The maintenance of political values through their role in life of society reveals. Connection of political values with political culture of society is established.

Keywords: values, political values, political culture, political elite, national idea.

УДК: 930.1

Козьма Василь Васильович,

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету фізичного виховання і спорту України*

МАШИНА ЧАСУ ПО-УКРАЇНСЬКИ

У статті аналізується розвиток історичної науки, зокрема, формування теоретичних моделей історичного процесу. Основні акценти в даній публікації зосереджені на циклічній теорії, скориставшись якою автор намагається віднайти схожі історичні події у минулому з метою з'ясувати їх причини, провести паралелі з сучасністю та, по можливості, спрогнозувати майбутнє.

Ключові слова: історія, прогрес, колообіг історії, циклічність, епоха, людство.

Чергова українська революція, зразка 2013 року, не є чимось унікальним в людській історії, тим більше в історії Європейського континенту. Тисячі бунтів та переворотів, сотні воєн та конфліктів пережили люди в цій частині Старого світу. Наша революція тільки ще раз підтвердила стару істину: все тече – все змінюється. Могутня ріка Час змиває все на своєму шляху, забираючи з собою найдрібніші миттєвості нашого сьогодення. Десь далеко ці води спиняться, перетворившись на безмежний океан Вічності. І може нам пощастить одного разу посидіти на березі того океану в компанії Вольтера, Байрона, Шевченка чи Гоголя. Проте, мова піде про інше. *Мета статті* полягає в тому, щоб на основі аналізу циклічної теорії історичного розвитку з'ясувати, по можливості, закономірності історичних явищ, адже в історії бувають періоди, коли якісь проблеми ніби виринають з її глибин, і тоді у дослідника виникає бажання віднайти першоджерело, щоб порівняти його з сучасністю.

Читання історії як художнього твору або вивчення як навчальної дисципліни перетворюють її, в першому випадку, на жанрову літературу, в другому – на нудне запам'ятовування цілої купи дат, прізвищ, подій тощо. Що ж таке, її Величність, історія? Це питання цікавило не одну розумну голову в минулому і буде викликати інтерес у багатьох дослідників в майбутньому. В цій науковій розвідці ми не ставили перед собою завдання поринути в філософську полеміку щодо природи цього явища тим більше запропонувати власне її тлумачення. В даному випадку ми скористаємось терміном «історія» для означення однойменної науки і виходячи з цього будемо свої подальші розмисли.

Аналізуючи розвиток історичної науки від найдавніших часів до сьогодення, досить помітним стає факт того, що домінуючим стимулом для неї завжди були запити практичного

життя. Історики теж люди і мало кому вдавалось під тиском обставин залишатися вірним істині. «В неограниченных монархиях историки изменяют истине, потому что не имеют свободы ее высказать; в государствах чрезвычайно свободных они изменяют истине по причине самой свободы, которая вследствие постоянно производимых ею разделений побуждает каждого становиться таким же рабом предрассудков своей партии, каким он был и по отношению к деспоту» [1, с. 432].

В епоху Відродження під впливом тих чи інших соціально-політичних подій відомі мислителі того часу формували свої вчення та концепції. Згодом на основі їхніх поглядів та ідей в історичній науці були розроблені дві домінуючі теоретичні моделі розвитку історії. Перша з них відома як модель неперервного, лінійного розвитку історії, друга – отримала назву циклічної моделі або історичного колообігу.

«Лінійна перспектива історичного процесу, – пише відомий вітчизняний дослідник цієї теми проф. Ю. В. Павленко – проходить через все Середньовіччя (як християнське так і мусульманське) та у вигляді різноманітних версій теорії прогресу (просвітницької, сенсімонівської, гегельянської, марксистської, позитивістсько-еволюціоністської та ін., аж до новомодної «глобалістської») доживає до наших днів. Циклічне моделювання історії після краху античного світу відходить на другий план, але знову оживає в середовищі мислителів Відродження та їх ідейних спадкоємців (Н. Макіавеллі, Т. Кампанелли, Дж. Віко), а потім, з кризою прогресизму XVIII –XIX ст., у М. Я. Данилевського і К. М. Леонтєва, Ф. Ніцше та О. Шпенглера» [2, с. 9]. Так, наприклад, Н. Макіавеллі історію людства ділив на два періоди, перший з яких він називав періодом зростання доблесті, другий – періодом занепаду доблесті. Саме в період занепаду, на думку цього мислителя, відбуваються криваві війни, знищення культури, деморалізація всього суспільного життя. Інший, не менш відомий мислитель своєї епохи Дж. Віко, в своїй роботі «Основи нової науки про загальну природу нації», обґрунтував циклічну теорію розвитку суспільства таким чином: «Як людина у своєму житті від народження до смерті переживає три періоди – дитинство, юність і зрілість, так і кожен народ у своєму розвитку, від народження до загибелі, проходить три епохи – божественну, героїчну і людську, упродовж яких відбувається народження, розквіт і занепад націй і культур» [3].

Пізніше, новий поштовх у своєму розвитку циклічна теорія отримала у працях таких дослідників як А. Дж. Тойнбі, Л. М. Гумільова та ін.

В цій публікації ми свідомо ігноруємо, точніше не використовуємо, лінійну модель історичного розвитку поставивши собі за мету поглянути на власну історію саме через призму циклічної теорії або, як її ще називають, теорії історичного колообігу. В такому випадку першочерговим завданням для нас стає пошук та аналіз схожих явищ у минулому з метою з'ясувати їх причини та наслідки, віднайти паралелі та, по можливості, спрогнозувати майбутнє. Мова не йде про пошук абсолютних тотожностей оскільки, на наше переконання, не можливо порівнювати різні історичні епохи, відштовхуючись лише від принципу тотожності. «Повної тотожності немає і не може бути не тільки в матеріальному світі (згадаймо афоризм Геракліта «Не можливо двічі увійти в одну річку»), але навіть в окремо взятій особистості, оскільки вона сама постійно змінюється (це задовго до сучасної психології було детально описано в буддизмі)» [4, с. 6]. Тому, можемо говорити про пошук спільних чинників, якостей, що притаманні порівнюваним історичним подіям чи конкретним особам а не про тотожність як таку.

Використавши порівняльно-історичний метод, який є ключовим в теорії циклічності, можемо, забігаючи наперед, сказати, що в людській історії певні закономірності таки простежуються. Проте, мова не йде про закони якими апелюють точні чи природничі науки. Навіть якщо порівнювані явища мають 99 % спільних якостей та ознак це ще далеко не закон. Фортуні вистачить і одного відсотка, щоб змінити хід історії, тим більше коли у неї є такий впливовий друг як Випадок.

Якби ми вчилися так як треба..., то змогли б засвоїти, що історія не просто наука чи навчальна дисципліна – це, перш за все, справжній методичний посібник, який мав би допомагати, навчати, підказувати, однак, на думку відомого німецького філософа Г. Гегеля «Історія нікого нічому не навчила». Не хочеться в це вірити. Свого часу історик В. Й. Ключевський, полемізуючи з Г. Гегелем, писав: «Если это даже и правда, истории нисколько не касается как науки: ни цветы виноваты в том, что слепой их не видит. Но это и неправда: история учит даже тех, кто у нее не учится: она их проучивает за невежество и пренебрежение» [5]. В нашому випадку, не бажання вчитися та зневажливе ставлення до історії, породило серед українців такий собі політичний садомазохізм, ми двадцять три роки ходимо по колу на якому лежать сумнозвісні граблі.

Чим більше ми дізнаємось про минуле, тим більше маємо можливостей проводити паралелі, інколи ці паралелі створюють відчуття де жавю, що врешті решт, схиляє до думки, що людство таки застрягло в «історичному колесі». Теперішні події в Україні ще раз підтверджують цей дивний парадокс. Що ж, підсумовуючи вище сказане, перейдемо від слів до справи: спробуємо «покататися» на цьому колесі, щоб подивитися на себе вчорашніх та побачити себе завтрашніх. Отже, поїхали. Почнімо з персоналій, а точніше з персонажу, а ще точніше з Віктора Федоровича Януковича. Може хтось думає, що це герой тільки нашого часу і світ таких ніколи не бачив? Киньте в мене камінь, якщо про нього не згадував ще Тіт Лівій. Не вірите? Цитую: *(В російському перекладі. Тут і далі ремарки автора виділені курсивом)* «Получивши весть об этих событиях, (рішення Майдану) Янукович, раздосадованный обманувшею надеждою и пылая гневом и ненавистью, понял, что его коварству путь загражден, и задумал открытую войну. Он пошел просителем по городам *России*, особенно взывая к соотечественникам, чтобы не дали они ему, человеку одного с ними происхождения, одной крови исторгнутому из *неньки Украины*, ввергнутому в нищету погибнуть на их глазах вместе с юными еще детьми.... Отечество свое хочет он себе возратить и наказать неблагодарных граждан; пусть поддержат его, пусть помогут, пусть отомстят и за собственные былые обиды; за отнятые земли (140 га *Межигір'я*)». В кого є сумніви даю посилання: Тит Ливий. История Рима от основания города. Том I. Ст. 68. (Издательство «Наука», М., 1989.)

На наш погляд, наведена вище цитата, є гарним підтвердженням думки про те, що людська природа, за всі часи свого існування, зазнала незначних змін. «Людина багато чого досягла у пізнанні навколишнього світу, дізналася про найтаємніше у будові білка, атома та гена; думкою сягнула глибин Землі, океану та космосу; з'ясувала тонкощі походження і побудови мертвої натури, фауни та флори; розкрила таємниці само творчості у живій природі, техніці та технології. Та найменше вона пізнала саму себе...[6, с. 10]. В кожному із нас і тепер вирують ті самі почуття, пристрасті, пороки та бажання, що вирували у наших прадідів. Незмінними залишаються цілі та засоби їх досягнення. Дещо перероблена цитата із праці античного історика дає нам чудову нагоду порівняти долю двох персонажів. Останній цар Риму Тарквіній Гордий, а саме про нього пише Тіт Лівій, до кінця свого життя не змірився зі своєю участю, чи змириться наш персонаж – поживемо побачимо.

У вирі століть зникали старі та з'являлися нові народи, держави, імперії і союзи, народжувалися та вмирили свої герої та злочинці. Однак, за всю людську історію, більших змін зазнали «гаджети», що нас оточують ніж ми самі. Бричку, яку раніше тягла одна жива коняка, зараз тягне сотня залізних, замість паперових листів тепер електронні, велику дерев'яну ломаку замінили маленькою, зате ядерною. Безумовно, технічний прогрес дав людству нові знання, але в своїй масі це знання технічні. Все просто – який прогрес такі і знання, проте, одвічні питання: хто ми, звідки і навіщо існуємо, залишаються відкритими. До речі, технічний прогрес цілком логічно вписується саме в лінійну модель історичного розвитку, однак, на думку вже згаданого нами проф. Ю. В. Павленка, «у сфері соціально-політичних відносин прогресу, на жаль, не існує. Тим більше це стосується культури, як внутрішньої, неповторної та унікальної в кожному випадку духовної ментально-ціннісної

основи окремого «історичного тіла» [7, с. 10]. Поділяючи думку відомого вітчизняного вченого, для більшої наочності, уявімо собі, що на Землю, нещодавно, скажімо п'ять-шість тисяч років тому, прилітали іншопланетяни. Цікаво, і що б ці розумні істоти побачили, окрім вражаючих красот природи? Не менш вражаючі криваві вбивства одних земних істот іншими. А якщо прилетять завтра, що побачать? «Підраховано, що за шість тисячоліть історії людства на Землі відбулось більше 20 тисяч воєн, які забрали мільйони людських життів; історики зареєстрували лише 292 мирних роки за 3600 років» [8, с. 559]. Який там прогрес! Навіть якщо ми врахуємо всі наші технічні досягнення і спробуємо чисто механічно порівняємо як людство жило колись і як живе зараз картинка буде нагадувати слова відомої пісні де «половина саду квітне, половина в'яне». Так було, є і, мабуть, буде завжди. Шлях прогресу важкий і повільний, зворотній шлях швидкий і жахливий. Сьогодні з частини того квітучого саду, що розкинувся на захід від наших Карпат, лунають стурбовані, вкрай занепокоєні, деколи дуже-дуже занепокоєні голоси, які обурено, навіть дуже-дуже обурено, навіть вкрай занепокоєно підіймають питання, загострюють увагу, наголошують про недопустимість в наше над-, над-, надсучасне, прогресивне ХХІ століття брязкати зброєю, погрожувати війною, захоплювати чужі території, і т. д., і т. п. Залишіть на хвилинку поза увагою технічний прогрес і подивіться уважно в минуле, запитайте себе: хіба наше ХХІ століття чимось суттєво відрізняється від усіх попередніх. Людство в цілому залишається досить далеким від того, щоб називатися цивілізацією. Ми все ще перебуваємо на етапі «передісторії». Мабуть тому з нами не те що іншопланетяни не хочуть контактувати, а навіть власна планета час від часу намагається позбутися людей як собака бліх.

Тепер наведемо одну історичну аналогію з власного минулого, щоб показати, що наше надсучасне століття насправді нічим суттєво не відрізняється від будь-якого іншого. Сьогодні багато розмов про те, що чорна київська зима 2013 року дала поштовх тектонічним зрушенням сучасного світопорядку. Непотрібні особливо глибокі знання для того, щоб віднайти щось подібне в недалекому минулому. Лише один «Великий рік» (365 років тому) відділяє нас від тих подій, коли полум'я з тихого мальовничого хутора поблизу Чигирина, перекинувшись на суху траву ненависті та розбрату, призвело до величезних історичних зрушень в житті цілих народів та імперій. В теперішніх подіях знаходимо логічний зв'язок з минулим. Андрусівський договір між Польщею та Росією 1667 року за яким Україну розірвали на два шматки по Дніпру і сьогодні для східного «брата» є дійсним. Каже, що то його, все його від океану до океану. Таке враження, що філологи на Сході похідним для слова «брат» вважають слово «брати». А ще, кажуть, що ми споконвіку мріяли жити разом тільки от кляті моголи та ляхи нас розділили, а тепер бач, настав час історичної справедливості, нарешті возз'єднатися у «Великом Русском мире». Та Бог з ним, з братом. Він читає тільки свою історію і то тільки таку на якій ще не висохла фарба, але свої «яничари» взагалі ніякої не читають. Подивіться лишень добре, прочитайте знову тую славу. Та читайте од слова до слова, не минайте а ні титли, ніже тії коми... – заклик великого Кобзаря для них порожній звук. Відкриваються архіви, стають відомими широкому колу читачів та науковому загалу документи, повертаються на бібліотечні полиці дослідження, мемуари, спогади очевидців. Все дарма. Більше того, живі свідки розказують, як вони жолуді та гнилу картоплю варили під час голоду, як різні «іуди» ходили по хатах та з горщиків останнє вивертали, так думаєте воно повірять! Щороку буде тягнути вінки до червоних ідолів, бити поклони і повторювати мантру: «Ніякого геноциду. Що ви!? То був масовий неврожай, нічого не вродило.» «Брат» каже, що не вродило і все. Що, питаю, аж такий неврожай, що по всій Україні нічого не вродило: ні грушки, ні яблука, ні горіхи, ні квасолі. Зовсім нічого??? Такого ніколи не було, щоб українська земля нічого не вродила. Українці ніколи не їли один одного. НІКОЛИ! Хоч кола на голові теши... Коли історія стає елементом пропаганди, безсилі будь-які аргументи. Людину дуже важко переконати, змусити замислитись, переглянути свої погляди.

Насамкінець від теоретичних історичних моделей перейдемо до більш практичних питань. Як розірвати оте зачароване коло, як змусити людей не просто читати історію, а думати, аналізувати, вчитися врешті рещт? Адже історія яку ми знаємо це, перш за все, історія людей. З тих пір як людина надгризла оте злочасне райське яблуко в неї, окрім тяжкої буденної праці, з'явилась ще жага до пізнання. Тому, цілком природно, що людство в процесі свого розвитку, накопичуючи знання, із покоління в покоління мало б ставати розумнішим, мудрішим, вчитися на своїх же помилках і рухатися до світлого майбутнього. В такому випадку кількість мала б переростати в якість. Проте, не так сталося як гадалося. Якщо у випадку розвитку науки і техніки з ідеями прогресу важко сперечатись, то роздуми про соціальний прогрес ставлять перед нами безліч дискусійних питань. Може то було не яблуко а жолудь, може Руссо мав рацію коли закликав: «Народи, знайте ж раз і назавжди, що природа прагнула зберегти від вас знання як мати, котра вириває небезпечний предмет з рук своєї дитини. Що всі таємниці, які вона від вас приховує, – це халепи, від яких вона нас захищає...» [9, с. 19]. Може й справді треба повернути назад, до «золотого віку», злитися з матінкою природою.

Так чи інакше, але зворотної дороги немає. Не залежно від того чи віримо ми в ідею прогресу чи схильні думати, що все рухається по колу, ми живемо в короткому проміжку між тим що було і тим що буде. Наше сьогодні ніколи не повториться, навіть якщо колись ми знайдемо абсолютно тотожні історичні приклади і відкриємо історичні закони. Надія на те, що світ колись буде кращим і що в будівництво цього кращого світу буде додана маленька цеглина кожного з нас, дає нам сьогодні насагу жити. Якщо я не можу змінити весь світ, то треба змінювати його хоча б навколо себе.

Техногенна епоха розвитку людства завершиться. Якою буде наступна? Сподіваємось, що це буде епоха Відродження Людини і замкнуте історичне коло нарешті почне видозмінюватись, тернистий шлях залишиться позаду, людство знайде дорогу до вищої розумної мети.

Література:

1. Монтескье Шарль Луи. Избранные произведения / Ш. Л. Монтескье. — М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. — 799 с.
2. Павленко Ю. В. История мировой цивилизации. Философский анализ / Ю. В. Павленко. — К.: «Феникс», 2004. — 760 с.
3. Джамбатиста Вико. Основания новой науки об общей природе наций / Вико Джамбатиста. — Москва. — Киев: «REFL-book»-, «НСА», 1994. — 656 с.
4. Идентичности и ценности в эпоху глобализации / Под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю. В. Павленка. — К.: «Наукова думка», 2013. — 602 с.
5. Ключевский В. И. Сочинения в 9 т. Т. IX. Материалы разных лет / В. И. Ключевский. — М.: «Мысль», 1990. — 478 с.
6. Варзар І. М. Політична етнологія: пропедевт. курс: авт. підруч. / І. М. Варзар. — К.: ДП Вид. дім «Персонал», 2011. — 354 с.
7. Павленко Ю. В. История мировой цивилизации. Философский анализ / Ю. В. Павленко. — К.: «Феникс», 2004. — 760 с.
8. Спиркин А. Г. Философия. Учебник / А. Г. Спиркин. — М.: «Гардарики», 2006. — 736 с.
9. Руссо Жан-Жак. Трактаты. Рассуждение о науках и искусствах / Жан-Жак Руссо. — М.: Издательство «Наука», 1969. — С. 10-30.

Козьма В. В. Машина времени по-украински

В статье анализируется развитие исторической науки, в частности, формирование теоретических моделей исторического процесса. Главные акценты в данной публикации сосредоточены на цикличной теории, использовав которую автор пытается найти

похожие исторические события в прошлом с целью выяснить их причины, провести параллели из современностью и, по возможности, сделать прогноз на будущее.

Ключевые слова: история, прогресс, круговорот истории, цикличность, эпоха, человечество.

Kozma V. Time machine in Ukrainian

The article analyzes the development of historical science, in particular, the formation of the theoretical models of the historical process. The main emphasis in this publication focused on the cyclical theory, using which the author tries to find similar historical events in the past with the aim find out their causes, conduct parallels of modernity and, if possible, to make a prediction for the future.

Keywords: history, progress, recurrence, Epoch, humanity.

УДК 130.132:17.021.2:316.614

Береза Вадим Олексійович,
кандидат педагогічних наук (м. Черкаси)

ОСОБИСТІТЬ: ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Особистість одночасно є і суб'єктом, і об'єктом політичної соціалізації як процесу становлення її політичної культури. Розгортання останньої відбувається через осмислення політичних інтересів та потреб, особливостей політичного зростання й активності людини. Її політична діяльність значною мірою залежить від суб'єктивних духовних якостей і їх спрямованості на об'єктивацію у політичних процесах. Саме на реалізацію духовних якостей особистості й спрямований процес її соціалізації. Хоча як соціальний феномен соціалізація одночасно є засвоєнням і активним відтворенням індивідом системи соціальних зв'язків на підставі власної діяльності. Отже, розв'язання завдання об'єктивації духовних якостей особистості в процесі соціалізації є однією з актуальних проблем розвитку сучасного суспільства.

Ключові поняття: особистість, духовні якості, соціалізація, політична соціалізація.

Сутність людини полягає в тому, що її життєдіяльність є заснованим на матеріальному виробництві і здійснюваним у системі суспільних відносин процесом свідомого, цілеспрямованого ставлення до навколишнього світу і до себе. Кожний індивід - це реальна, жива людина, реальна особистість, з усіма притаманними їй біологічними та соціальними особливостями. В кожному індивіді сутність людини знаходить свій неповторний вияв, що й репрезентує її як особистість. Таким чином, особистість - це соціальна якість індивіда, неповторна форма існування, функціонування, розвитку всієї системи суспільних відносин. Особистість - це соціальний суб'єкт, в якому знаходить свій вияв уся багатюща сутність людини.

Кожна особистість є основою суспільства і вивчати феномен «особистості» необхідно саме в контексті соціальної системи. Поняття «система» має при цьому ключове значення стосовно процесу розробки, прийняття і реалізації проблем соціальної сфери, політики, економіки. Система (у тому числі політична) як сукупність взаємопов'язаних елементів, що становлять струнку цілісність, має певні закономірності. Осмислення цієї системи - соціальних, політичних, економічних та духовних відносин у суспільстві, взаємозв'язку і взаємовідношень її компонентів - невідмінна умова всебічного аналізу кожної складової суспільства як системи, котра дає можливість розкрити сутність суспільства як цілісної системи зв'язків, відносин і життя [1]. Суспільство - складна органічна система, частиною